

גידולי עציץ שאינו נקוב

ראשי פרקים

א. דברי הירושלמי

1. ברכת המוציא על גידולי עציץ שאינו נקוב
2. סכך מגידולי עציץ שאינו נקוב
3. מסקנת הירושלמי

ב. מצה ומרור מגידולי עציץ שאינו נקוב

ג. חלה בגידולי עציץ שאינו נקוב

א. דברי הירושלמי

1. ברכת המוציא על גידולי עציץ שאינו נקוב

הנה בעניין ברכת הלחם על הגדל בעציץ שאינו נקוב, מצאנו בחיי אדם (כלל נא, דין ברכת בורא פרי העץ ובורא פרי האדמה, סימן יז) דאינו מברך עליו ברכת המוציא לחם מן הארץ.

ראיית החיי אדם מן הירושלמי במסכת כלאיים (פרק ז הלכה ו): "עציץ שאינו נקוב... רבי יוסי בעי: מהו לומר על פתו המוציא לחם מן הארץ?"

הירושלמי אינו פושט את ספיקו, ולכן מסיק החיי אדם לברך ברכת מזונות. ואילו לגבי ברכת המזון החיי אדם מביא ראיה מש"ס דילן לברך ברכת המזון. ועיין שם בחיי אדם דלפי דברי הירושלמי אלה דאינו מברך המוציא לחם מן הארץ כיוון שאינו מגידולי קרקע, הוא הדין נמי דאינו מברך ברכת בורא פרי האדמה על הגדל בעציץ שאינו נקוב.

ולכאורה יש לעיין, דהרי מצאנו בירושלמי במסכת ברכות (פרק ו הלכה א) שמביא תוספתא: "תני, כל שאומר אחריו שלש ברכות (-ברכת המזון) אומר לפניו המוציא לחם מן הארץ."

לכאורה דברי הירושלמי עצמם סותרים זה את זה, דבמסכת כלאיים בעי רבי יוסי אם לברך המוציא, ואילו במסכת ברכות משמע דפשיטא ליה דמברך ברכת המוציא, כי הרי הוא מברך לאחריו שלש ברכות.

ואמנם בתוספתא שלנו (ברכות פרק ד הלכה ז) מובא הפוך: "זה הכלל, כל שתחילתו המוציא מברך אחריו שלש ברכות".

2. סכך מגידולי עציץ שאינו נקוב

ואולם יש לדון, כי בירושלמי דכלאיים, אחרי ספיקו של רבי יוסי אם לברך ברכת המוציא על לחם מעציץ שאינו נקוב, מובאת עוד בעיא: "רבי יונה בעי כן: דלעת (-הדלה עליה את הדלעת) כתלוש הוא לסכך בה."

ומסביר הפני משה את ספיקו, דהרי אין מסככים במחובר, ואם הדלעת היא נטועה בעציץ שנקוב (אולי צריך להיות שאינו נקוב) אם כתלוש הוא ומותר לסכך בה, או דילמא כמו שלגבי שבת וכלאיים גוזרים שאינו נקוב אטו נקוב הוא הדין נמי לגבי לסכך בסכך שהוא נמצא בעציץ שאינו נקוב.

ולכאורה יש לדון, למה הספק של הגמרא דווקא לגבי הדין אם הוא כתלוש או לא. ולמה לא מסתפקת הגמרא אם בכלל הסכך נחשב לסכך לסכך בו את הסוכה, אם יש לו דין של גידולי קרקע או לא, והרי "באספך מגרנך ומיקבך" - בפסולת גורן ויקב הכתוב מדבר (סוכה דף יב עמוד א).

אלא מה אתה צריך לומר, כיוון שמין זה הוא מגידולי קרקע הרי דינו כגידולי קרקע, וכל הספק של הגמרא הוא לגבי הדין אם הגידולי קרקע נמצאים כעת בעציץ שאינו נקוב - אפילו אם לא השריש - אם מותר לסכך בו, או דילמא גוזרין אטו עציץ נקוב.

[אלא דעצם הדין, שאם הסכך נמצא בעציץ נקוב, דמשמע שאסור לסכך בו, ולכאורה זה שלא כתרומת הדשן שמובא בבית יוסף סימן תרכו, וכן הוא במשנה ברורה שם סעיף קטן יד ובסימן תרכט משנה ברורה סעיף קטן לו, שאם תחב יחור של אילן בארץ עם ענפים ועלים הרבה ושם צל דכשר, כל עוד שלא השריש באדמה, דדוקא אם השריש דינו כמחובר ואסור לסכך בו].

3. מסקנת הירושלמי

ואם נאמר כן, דבאמת דינו של סכך זה כגידולי קרקע ומותר לסכך בו, יש לומר דרבי יונה בירושלמי בא לפשוט את ספקו של רבי יוסי, מהו לומר על פתו המוציא

לחם מן הארץ, דגכון כיון שמין לחם זה דינו כמחובר, וכדלעיל, באמת אומרים גם ברכת המוציא, ולא מזונות. ולכאורה שלא כחיי אדם הנ"ל.

ולכן גם אין סתירה מהירושלמי בכלאיים לירושלמי בברכות, והירושלמי בברכות הולך בשיטת רבי יונה, דפשיטא ליה דמברכים עליו ברכת המוציא, כיוון שמין זה הוא מגדולי קרקע.

[וכל הספק של רבי יונה הוא לגבי סכך שהשריש בעציץ שאינו נקוב, האם כאן גזרינן אטו נקוב, או דילמא דווקא לגבי שבת וכלאיים גזרינן אטו נקוב. ולפי זה אם לא השריש בעציץ שאינו נקוב פשיטא דמותר לסכך בו, ואפילו בעציץ שנקוב מותר לסכך בו, כל עוד שלא השריש, וממילא גם אין קושיא מדברי הבית יוסף בסימן תרכו דאפילו בעציץ נקוב, או אפילו תחב יחור באדמה ממש, אם לא השריש מותר לסכך בו.]

ב. מצה ומרור מגידולי עציץ שאינו נקוב

הגמרא במסכת פסחים (דף לט עמוד א) דנה במהות המרור שיוצאים בו ידי חובת מצווה. ושואלת: "אימא מרוריתא דכופיא?" ומסביר רש"י שם שהכוונה למרה של דג ששמו כן. ומתרצת הגמרא: "דומיא דמצה, מה מצה גידולי קרקע אף מרור גידולי קרקע". הוה אומר שגם מצה וגם מרור בעינן מגידולי קרקע.

ושמעתי ממו"ר הגרש"ז אוירבך, דהמשנה שם בדף לה עמוד א אומרת: "אלו דברים שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח... אבל לא בטבל". ושואלת הגמרא: "פשיטא. לא צריכא בטבל טבול מדרבנן, שזרעו בעציץ שאינו נקוב."

החסרון כאן הוא דהוה טבל, וכתוב לא תאכל עליו חמץ, יצא זה שאיסורו משום בל תאכל טבל, ואיתקש מצה לחמץ. הא לאו הכי אם היה מעושר אין כאן חסרון משום עציץ שאינו נקוב. הוה אומר שיוצאים במצה ובמרור אף שהוא מעציץ שאינו נקוב.

ג. חלה בגידולי עציץ שאינו נקוב

ויש להוסיף, דגם לגבי מצוות חלה, אף הגדל בעציץ שאינו נקוב גם כן חייב בחלה. שכן הגמרא בפסחים דף לח עמוד א לומדת גזירה שווה לחם - לחם מצה מחלה, שמצה בעינן שלכם. וכבר ביארנו שגם במצה מעציץ שאינו נקוב יוצאים ידי חובה.

ואף שבוודאי לגבי מצוות מצה אין הו"א ללמוד מחלה ולומר דדוקא "באכלכם
מלחם הארץ", שרק במצה של הארץ יוצאים ידי חובה, אלא כפי שהחזון איש
(כלאיים סימן יג אות טז דיבור המתחיל ירושלמי) מסביר, שלא ילפינן אלא בטיב
העיסה, אבל לא במה שהארץ גורמת.